

გლობალიზაცია და ბიზნესის პოიკა

ვასილ ხიზანიშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
ი.გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერ-
სიტეტის ასისტენტი-პროფესორი

გლობალიზაცია ახალი დროების ყველაზე უფრო მოდური სიტყვაა, ხოლო გლობალიზებული სამყარო ძალზედ ხშირად თანამედროვე საზოგადოების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხთან არის გაიგივებული. ბოლო ათწლეულის მსოფლიო ფინანსურ-ეკონომიკურ კრიზისებამდე, გლობალიზაციის პოზიტიურ მხარედ მიჩნეული იყო მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ტრანსნაციონალური და ტრანსკონტინენტალური კავშირ-ურთიერთობების მზარდი დინამიკა და მისით მიღებული სარგებელი, რომელთა შორის აღნიშნავდნენ — ეკონომიკურ ზრდას, გლობალურ კეთილდღეობას, დემოკრატias და მსოფლიო მშვიდობას¹. მაგრამ, გლობალიზაციის, როგორც პოზიტიური განვითარების შესახებ, მსოფლიოში არ არსებობს ერთსულოვანი შეხედულება. 1970-იანი წლების ანტი-ბირთვული მოძრაობის მსგავსად, ჩვენ მოწმენი გავხდით ახალი, მსოფლიოში გავრცელებული ანტი-გლობალისტური კამპანიისა, რომელმაც მძლავრი საზოგადოებრივი პროტესტის ფორმა შეიძინა „გლობალური მსოფლიო წესრიგის“, „გლობალური კაპიტალიზმის“, „მულტინაციონალური დიქტატის“ და ა.შ. წინააღმდეგ, და რომლის სამიზნეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ასევე, დიდი რეიანისა თუ ევროკავშირის ლიდერთა სამიტები წარმოადგენენ. მღელვარებები სიეტლში, დავოსში, პრაღასა და გენუაში აჩვენებს, რომ გლობალიზაცია საზოგადოებრივი დღის წესრიგის საკმაოდ საკამათო თემაა.

ბიზნესის ეთიკის კონტექსტში გლობალიზაციის ირგვლივ კამათი თამაშობს გადამწყვეტ როლს. ბოლოს და ბოლოს, კორპორაციები, უწინარესად კი მულტი ნაციონალური კორპორაციები

¹ Paulson, H., 'The gospel of globalisation', Financial Times, 2001, 13 Nov: 25.

(მნკ) გლობალიზაციის დროს საზოგადოების კრიტიკის ცენტრში იმყოფებიან. მათ ადანაშაულებენ უმცირესად განვითარებული ე.წ. მეოთხე სამყაროს ქვეყნებში მუშახელის ექსპლუატაციაში, გარემოს განადგურებასა და ეკონომიკური სიმძლავრეების ბოროტად გამოყენების გზით ე.წ. <<race to the bottom>>*-ის არსებობაში.

და მაინც რა არის გლობალიზაცია? გლობალიზაცია არის საკამათო ტერმინი და განსასჯელი თემა არა მარტო საჯარო დებატებში, არამედ ასევე — სამეცნიერო დისკუსიებში*. ენდრიუ კრეინი და დირკ მატენი გვთავაზობენ გლობალიზაციის განვითარების ორ ფორმას — ტექნოლოგიურს და პოლიტიკურს.¹

თანამედროვე საკომუნიკაციო და სატრანსპორტო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება და გავრცელება, მიუხედავად ტერიტორიული დაშორებებისა ერთი მხრივ, და ე.წ. „რკინის ფარდის“ გაქრობის შემდეგ დაძლეული ტერიტორიული სასაზღვრო სირთულენი მეორე მხრივ, იძლევა ადამიანებს შორის ერთმანეთთან დაკავშირებისა და ინტერაქციის შესაძლებლობებს მთელ მსოფლიოში. გლობალიზაციის განვითარების ორივე ფორმა ქმნის მასიურ პროლიფერაციას ანუ სწრაფ ზრდას ზეტერიტორიულ კავშირში. მიუხედავად ფორმათა ამგვარი ბუნებისა, აუცილებელი არ არის, რომ მსგავს კავშირებს ყოველთვის ჰქონდეს გლობალური გავრცელება მსოფლიოს მასშტაბით. ამ კავშირებთან მიმართებაში ახალი მიდგომა მდგომარეობს მასში, რომ ის მეტად აღარ საჭიროებს გეოგრაფიულ ხდომილებებს და რომ ისინი მეტად აღარ

* ტერმინი << race to the bottom>> არის სოციალურ-ეკონომიკური კონცეფტი, რომელიც კონკრეტულ შემთხვევაში ასახავს პროცესს, რომლის თანახმად მნკ-ი ინვესტიციებს აბანდებენ იმ უმცირესად განვითარებულ ქვეყნებში (უგკ), რომლებიც მათ სთავაზობენ უკეთეს ხელსაყრელ პირობებს დაბალი საგადასახადო ნიხრის, ეკოლოგიური რეგულირების დაბალი დონისა და მუშაკთა შეზღუდული უფლებების მხრივ.

** გლობალიზაციის და მისი მნიშვნელობის შესახებ არსებობს მრავალი ლიტერატურა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ბეკის, გიდენსის, ჰელდისა და მაკგრეის შრომები.

1 Crane, A., Matten, D., *Business Ethics, A EUROPIAN PERSPECTIVE (Managing Corporate Citizenship and Sustainability in the Age of Globalization)*, Oxford, 2004, P. 16.

იზღუდებიან ტერიტორიული დაშორებებითა და საზღვრებით. პროფ შოლტე¹ ამგვარ გლობალიზაციას ახასიათებს როგორც დეტერიტორიზაციას. მამასადამე, გლობალიზაცია არის ტერიტორიული ბაზისის პროგრესირებადი მოშლა სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობათა და პროცესების წარსამართავად. გლობალური კომუნიკაციები, გლობალური პროდუქტები, გლობალური ფინანსური სისტემები და კაპიტალის ბაზრები წარმოადგენს დეტერიტორიზაციის მეტად მკაფიო მაგალითებს. აქედან გამომდინარე, სახეზეა გლობალიზაციის როგორც დეტერიტორიზაციის შეუქცევადი პროცესი მსოფლიო ეკონომიკაში.

გლობალიზაცია ეკონომიკური საქმიანობის დეტერიტორიზაციის თვალსაზრისით განსაკუთრებით რელევანტურია ბიზნესის ეთიკისათვის, რაც სამ ძირითად სფეროში ვლინდება. ესენია: კულტურა, სამართალი და ანგარიშვალდებულება.²

კულტურული საკითხი. გეოგრაფიული მანძილების, როგორც ბიზნესსაქმიანობების ერთ-ერთი უმთავრესი ხელისშემშლელი ფაქტორის, ბიზნესზე გავლენის სულ უფრო შემცირების კვალდაკვალ, კორპორაციები მზარდად იკავებენ უცხოურ ბაზრებს, რადროსაც ისინი ხშირად აწყდებიან ახალ-ახალ და სხვადასხვავარ ურთიერთსაწინააღმდეგო ეთიკურ მოთხოვნებს. ევროპული ფირმების მაგალითზე თუ ვიტყვით, ის მორალური ფასეულობები, რომლებიც შიდა ბაზრებზეა მიღებული, შესაძლოა ეჭქვეშ დადგეს, მათი უცხოურ ბაზრებზე შესვლასთან ერთად. მაგალითად, ევროპული შეხედულებები და დამოკიდებულებები რასიულ და გენდერულ საკითხებზე აბსოლიტურად განსხვავდება ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი ტრადიციული ხედვისაგან. ასევე, ეკონომიკური დაქვეითების დროს ჩინეთში თანამშრომლების სამსახურიდან დათხოვნა აღიქმება არაეთიკურ ქმედებად, მაშინ როდესაც ევროპასა და აშშ-ში მას ბუნებრივ პროცესად მიიჩნევენ. ისე როგორც დასავლეთისათვის მიუღებელია და მკაცრად არაეთიკურია ბავშვთა შრომის გამოყენება, ხოლო მრავალ აზიურ

1 Scholte, I.A., *Globalization: A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave., 2000, P. 46

2 იხ. წყარო 2., გვ.17

ქვეყანაში — დასაშვები. მიზეზი თუ რატომ არსებობს მსგავსი პრობლემების პოტენციალი არის ის, რომ გლობალიზაციის პირობებში დეტერიტორიზაციის გამო ეკონომიკური ურთიერთობების აჩქარების მიუხედავად, უმეტეს შემთხვევაში ჯერ კიდევ ადგილი აქვს ადგილობრივ, ლოკალურ კულტურებს შორის მჭიდრო კავშირების არსებობას, მორალური ფასეულობებისა და გარკვეული გეოგრაფიული რეგიონების ჩათვლით.

სამართლებრივი საკითხი. ბიზნესის ეთიკის კუთხით სამართლის სფერო მჭიდრო კავშირშია ეთიკასთან. მრავალი ეკონომიკური ტრანსაქცია რაც უფრო კარგავს კავშირს გარკვეულ რეგიონალურ ტერიტორიასთან, მით უფრო აღწევს თავს ის შესაბამისი ეროვნული მთავრობების კონტროლს. ბუნებრივია, ხელისუფლებათა ძალაუფლება დასაზღვრულია გარკვეული ტერიტორიებით, მაგ.: დიდი ბრიტანეთის კანონები სავალდებულოა მხოლოდ დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე, და ა.შ. როგორც კი კომპანია ტოვებს საკუთარ ტერიტორიას და შედის სხვა, განსაკუთრებით მესამე ან მეოთხე სამყაროს ქვეყნებში, სამართლებრივი ჩარჩოები ხდება ძლიერ განსხვავებული. შესაბამისად, მენეჯერებს მეტად აღარ ძალუძთ უბრალოდ დაეყრდნონ სამართლებრივ ჩარჩოებს, როდესაც ბიზნესის პრაქტიკაში გადასაწყვეტი ხდება „სწორისა“ და „არასწორის“ საკითხები. გამომდინარე იქიდან, რომ ბიზნესის ეთიკას უპირატესად ეხება ის საკითხები, რომლებიც არ განეკუთვნება სამართლის სფეროს, ან სადაც არ არსებობს განსაზღვრული კონსენსუსი თუ რა არის „სწორი“ და რა „არასწორი“, გარკვეული აზრით შეიძლება ითქვას, რომ ბიზნესის ეთიკა იწყება იქ, სადაც მთავრდება კანონი. ამგვარ მოცემულობაში დეტერიტორიზაცია ზრდის მოთხოვნას ბიზნესის ეთიკაზე, რადგან დეტერიტორიზებული ეკონომიკური საქმიანობები გამოდის ეროვნულ მთავრობათა კონტროლის საზღვრებიდან. მაგალითად, გლობალური ფინანსური ბაზრები იმყოფებიან ნებისმიერი ეროვნული ხელისუფლების კონტროლის მიღმა.

ანგარიშვალდებულების საკითხი. მივაპყრობთ რა დაკვირვებულ მზერას მსოფლიო მოვლენებს, ადვილად შევამჩნევთ ეკონომიკური სუბიექტების გლობალურ სცენაზე იმ დომინანტი

მულტი ნაციონალური კორპორაციების არსებობას, რომლებიც განსაზღვრავენ არა მხოლოდ ცალკეული რეგიონების, არამედ მსოფლიო ეკონომიკურ პოლიტიკასაც. ცალკეული მნკ ეკონომიკურად გაცილებით მძლავრია, ვიდრე არა მხოლოდ განვითარებადი, არამედ მრავალი განვითარებული ქვეყნის მთავრობა. მიუხედავად ამისა, ნებისმიერი ქვეყნის მთავრობა ანგარიშვალდებულია საკუთარი ხალხის წინაშე, მაშინ როდესაც მნკ-ის მენეჯერები ფორმალურად ანგარიშვალდებულნი არიან მხოლოდ ადამიანთა შედარებით პატარა ჯგუფების წინაშე, რომლებიც ფლობენ კომპანიათა აქციებს. საზოგადოებრივ ჯგუფებს სხვადასხვა ქვეყანაში, რომლებიც პირდაპირ არიან მნკ-ის საინვესტიციო გადაწყვეტილებებზე დამოკიდებულნი, არ გააჩნიათ კომპანიებზე გავლენა, და რეგიონალური თუ ეროვნული მთავრობებისაგან განსხვავებით, არც მნკ-ი არიან ანგარიშვალდებულნი ზემოთ აღნიშნული წრეების მიმართ. რას ნიშნავს ეს? ეს ნიშნავს იმას, რომ დეტერიტორიზაციის პირობებში მთავრობებს კორპორაციებზე სულ უფრო ნაკლებად ძალუძთ კონტროლის განხორციელება, და თავის მხრივ მით უფრო ნაკლებად გახსნილნი არიან კორპორაციები დემოკრატიული კონტროლისათვის დაზარალებული ადამიანების მხრიდან. ამგვარად, პირდაპირი მოწოდება მნკ-ის ანგარიშვალდებულების შესახებ, სულ უფრო ხმამაღლა გაისმის უკანასკნელი წლების განმავლობაში, რასაც ზემოთ ნახსენები ანტიოგლობალისტთა პროტესტებიც ადასტურებს.